

MIKKO ALKIO

PETRI KUOPPAMÄKI

VALTION RYPÄLEET

VALTION RYPÄLEET

MIKKO ALKIO & PETRI KUOPPAMÄKI

VALTION RYPÄLEET

2., uudistamaton painos

© 2025 Mikko Alkio ja Petri Kuoppamäki

Kansi: Susanna Zographos

Taitto: Anni Savolainen

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-9621-4

ESIPUHE

Tämä kirja on keskustelunavaus. Se on erityisesti kutsu ajatella tarkemmin yhtä Suomen kiistellyimmistä ja institutionaalisesti vakiintuneimmista sääntelyjärjestelmistä – valtion alkoholimonopolia. Samalla se on laaja-alainen katsaus Suomen alkoholipolitiikkaan, erityisesti viinin sääntelyyn ja sen historialliseen, oikeudelliseen sekä yhteiskunnalliseen kehykseen.

Kirjan tarkoituksena on tarjota välineitä ymmärtää nykytilaa ja sen vaihtoehtoja. Teos alkaa historiallisella katsauksella viinin ja alkoholin asemaan kulttuurissa, uskonnossa ja yhteiskunnassa – matkasta Dionysoksen hurmuksesta suomalaiseen sääntelyperinteeseen. Tämän jälkeen siirrymme analysoimaan Suomen alkoholilainsäädäntöä, sen keskeisiä tavoitteita ja keinoja, mukaan lukien alkoholiverotus, vähittäismyyntin sääntely ja Alkon erityisasema.

Kirjan keskiosassa tarkastelemme laaja-alaisesti EU:n sisämarkkinoiden ja kilpailuoikeuden asettamia reunaehdoja suomalaiselle alkoholimonopolille. Erityistä huomiota saavat muun muassa EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntö, valtiollisten monopolien syrjimättömyysperiaatteet sekä kilpailulainsäädännön soveltaminen Alkon asemaan ja tukkumyyntimarkkinoihin.

Kirjan loppuluvuissa tarkastelemme vertailun vuoksi valikoituja eurooppalaisia ja pohjoisamerikkalaisia sääntelymalleja. Ruotsi, Norja, Tanska, Yhdysvaltojen osavaltiot ja Kanadan provinssit ovat kukin ratkaisseet viinien vähittäismyyntiin liittyvät kysymykset eri tavoin – ratkaisumallit tarjoavat tärkeitä viitepisteitä myös Suomen uudistuskeskusteluun.

Viimeisessä, yhdeksännessä luvussa esitämme kokoavan analyysin ja ehdotuksen Suomen alkoholijärjestelmän uudistamiseksi. Luvussa hahmottelemme periaatteet ja konkreettisen mallin, jossa viinien vähittäismyynti vapautettaisiin. Mallissa huomioi-

daan niin kansanterveyden, sääntelyn toimivuuden kuin kilpailun ja kuluttajavalinnan näkökulmat. Tavoitteena on ratkaisu, joka ei luovu vastuullisuudesta, mutta joka tunnistaa yhteiskunnan ja markkinoiden muutoksen – ja antaa tilaa sivistyneelle viinikulttuurille kehittyä myös Suomessa.

Kirjan ovat kirjoittaneet **Mikko Alkio** ja **Petri Kuoppamäki**. Mikko on asianajaja, joka työskentelee kilpailu- ja EU-oikeuteen erikoistuneessa Geradin Partners -asianajotoimistossa, jossa hän avustaa suomalaisia ja kansainvälisiä asiakkaita erityisesti sääntelyyn, kilpailuun ja teknologiaan liittyvissä kysymyksissä. Lisäksi Mikko on viiniyrittäjä, ja hän on oman viinivalmistustoimintansa myötä perehtynyt viinin myynnin sääntelyyn. Petri on oikeustieteen tohtori ja toimii professorina Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa. Hänellä on pitkä kokemus EU- ja kilpailuoikeudesta.

Kirjan kirjoitustyössä meitä on tukenut joukko lahjakkaita nuoria juristeja ja harjoittelijoita, joiden työpanos on ollut korvaamaton. **Annagreta Sirén** (OTM, VT) ja **Rikhard Halmesmäki** (OTM) ovat vastanneet erityisesti Suomen alkoholilainsäädäntöön ja sisämarkkinaoikeudellisiin kysymyksiin liittyvän aineiston keräämisestä. **Ahti Alkio** (oik. yo.) on laatinut katsaukset eurooppalaisiin ja pohjoisamerikkalaisiin järjestelmiin. **Joose Luoma** (oik. yo., valtiot. yo.) on osallistunut laajasti kirjan loppuvaiheen työskentelyyn, erityisesti kilpailu- ja EU-oikeudellisen analyysin viimeistelyyn yhdessä Ahdin ja **Elvi Heikkisen** (oik. yo.) kanssa. Elvillä on lisäksi vahva kokemus kustannustoimittamisesta, ja hän on auttanut meitä huomattavasti kirjoitusasun hiomisessa.

Kaikesta kirjassa esitetystä sisällöstä, näkemyksistä ja mahdollisista virheistä vastaamme kuitenkin yksin me kirjoittajat.

Tämä on kirjan **ensimmäinen painos**. Se julkaistaan huhtikuun 2025 aikana, jolloin viinien vähittäismyynti ja Alkon monopoli ovat ajankohtaisen uudistamistyön kohteena. Hallitus on nimittänyt selvitysmiehen ja linjauksia odotetaan kevään ja alkukesän aikana. Meillä ei ole ennakkotietoja siitä, mitä hallitus tai selvitysmies aikovat esittää – mutta näemme, että laaja-alainen tausta-analyysi on juuri nyt tarpeellinen.

Aikomuksemme on julkaista **syksyllä 2025 toinen, päivitetty painos**, jossa otetaan huomioon hallituksen linjaukset ja mahdolliset lainsäädäntöesitykset. Toivomme, että tämä kirja toimii siihen asti ajattelun viritäjänä ja rakentavan keskustelun pohjana.

Lopuksi haluamme osoittaa erityiset kiitokset **MaRa ry:lle (Matkailu- ja Ravintolapalvelut)** sekä **Suomalaisen yhteiskunnan tukisäätiölle**, joiden taloudellinen tuki on tehnyt tämän projektin mahdolliseksi. Saamamme tuki on käytännössä mahdollistanut nuorten juristien osallistumisen kirjan aineiston kokoamiseen – ja sitä kautta rikastuttanut koko hankkeen sisältöä ja laajuutta. Tällaisessa työssä ei ole kyse vain oikeudellisista

yksityiskohdista, vaan monipuolisesta yhteiskunnallisesta keskustelusta. Iloksemme tässä keskustelussa nuoret osajat ovat olleet mukana omine mielipiteineen täydellä sydämellä. Ilman näiden nuorten juristien ja oikeustieteen opiskelijoiden panosta kirjaa ei olisi ollut mahdollista saattaa valmiiksi tässä aikataulussa. Heille osoitamme niin ikään lämpimät kiitoksemme.

Helsingissä, 7.4.2025

Mikko Alkio ja Petri Kuoppamäki

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	V
1 JOHDANTO – VIININ TIE VALTIOLLISEEN SÄÄNTELYYN	11
2 VIININ TIE SÄÄNTELYYN – KIRKON, VALTION JA VIININ YHTEINEN HISTORIA	13
3 ALKOHOLIPOLITIikka JA ALKON MONOPOLI	21
3.1 Alkoholipolitiikka	21
3.2 Viinakortista viinilehteen – Suomen alkoholipolitiikan ja Alkon historia	23
3.3 Alko tänään	27
3.3.1 Alkon myynti vuonna 2024	27
3.3.2 Alkon myymäläverkosto ja tuotevalikoima	28
3.3.3 Alkon hankintamenettely ja hinnoittelu	29
3.3.3.1 Alkon taloudellinen merkitys Suomen valtiolle	33
4 SUOMEN VOIMASSA OLEVAN ALKOHOLILAINSÄÄDÄNNÖN KUVAUS	34
4.1 Alkoholilain tausta, soveltamisala ja tavoitteet	34
4.2 Alkoholijuomien valmistusluvut, myynti ja maahantuonti	36
4.2.1 Alkoholijuomien vähittäismyynti muualla kuin Alkon toimipaikoissa	36
4.2.2 Anniskelutoiminta ravintoloissa ja muissa anniskelupaikoissa	40
4.2.3 Tukkumyynti ja valmistus	42
4.2.3.1 Pakkausmerkintöjä ja elintarviketurvallisuutta koskevat EU-säännökset	44
4.2.3.2 Viinejä koskeva maataloustuotesääntely	46
4.2.4 Maahantuonti	46
4.2.5 Etämyynti	47
4.3 Alkoholituotteiden markkinointia ja mainontaa koskevat rajoitukset	54
4.3.1 Markkinointi ja mainonta kansallisessa lainsäädännössä	54
4.3.2 Markkinointi ja mainonta EU-oikeudessa	56
4.4 Ikärajat ja niiden valvonta	57
4.5 Sanktiot	59

5 ALKOHOLINKULUTUS JA ALKOHOLIHAITAT SUOMESSA	62
5.1 Alkoholinkulutuksen kehitys ja kulutustilastot	62
5.2 Alkoholin aiheuttamat haitat ja sairastuvuus	65
5.2.1 Sosiaaliset ja taloudelliset haitat: henkilösuhteet, onnettomuudet ja työkyvyttömyys	66
5.2.2 Terveydelliset haitat	69
5.3 Yhteiskunnalliset kustannukset ja taloudelliset vaikutukset	70
5.4 Ehkäisevän päihdetyön merkitys ja vaikutukset kulutustottumuksiin	72
 6 ALKOHOLIN VÄHITTÄISMYYNIN SÄÄNTELYN KANNALTA MERKITYKSELLINEN EU-OIKEUDELLINEN VIITEKEHYS JA LAINSÄÄDÄNNÖN EU-OIKEUDEN MUKAISUUS	74
6.1 Johdanto: EU:n perusperiaatteet ja alkoholipolitiikka	74
6.2 Tavaroiden vapaa liikkuvuus EU:ssa	84
6.2.1 Tuonnin ja viennin määrälliset rajoitukset	85
6.2.2 Valtiolliset monopolit	87
6.3 SEUT 34 ja 37 artiklat EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä	89
6.3.1 Oikeussäännösten liittyminen monopolin yksinoikeuden käyttämiseen: Erottelutesti	91
6.3.1.1 Aikaisemmasta oikeuskäytännöstä	91
6.3.1.2 Erottelutestin synty ja kehitys	92
6.3.1.3 Suomen alkoholilaki ja erottelutesti	98
6.3.2 Yleishyödyllinen tarkoitus	102
6.3.3 Syrjimättömyys	106
6.4 Siirtymä 37 artiklasta 34 artiklaan	110
6.4.1 Franzén -tapaus	110
6.4.2 Rosengren-tapaus	112
6.4.3 Ahokainen ja Leppik	114
6.4.4 Visnapuu-tapaus	115
6.4.5 Vironviina-tapaus	117
6.4.6 Winefinder-tapaus Ruotsissa	119
6.5 Suomen alkoholilainsäädäntö EU:n sisämarkkinaoikeuden valossa	119
6.5.1 Syrjimättömyys Alkon toiminnassa	120
6.5.2 Alkon kansanterveydellinen oikeutus	124

7 ALKON MONOPOLI JA ALKOHOLIN TUUKKUMYYNTIMARKKINAT KILPAILUOIKEUDEN VALOSSA	130
7.1 Johdanto	130
7.2 Kilpailulainsäädännön oikeus- ja taloustieteelliset ulottuvuudet	141
7.2.1 Oikeudellinen ulottuvuus	142
7.2.2 Taloustieteellinen ulottuvuus	144
7.3 Alkoholi ja relevantit markkinat	148
7.3.1 Markkinoiden rakenne ja jakeluketju	148
7.3.2 Relevantit markkinat KKV:n ratkaisukäytännössä	150
7.4 Markkinaosuudesta ja markkinavoimasta Suomen alkoholimarkkinoilla	154
7.4.1 Markkinaosuudet ja valmistajien asema	154
7.4.2 Keskusliikkeiden ja tukkujen asema	157
7.4.3 Alkon toiminta ja vaikutus markkinan rakenteeseen	158
7.5 Portfolio- tai monialavaikutukset	161
 8 KESKEISTEN VERROKKIMAIEN TILANTEEN TARKASTELU	170
8.1 Ruotsi	170
8.2 Norja	173
8.3 Tanska	176
8.4 Alankomaat	178
8.5 Yhdysvallat	179
8.5.1 New York	182
8.5.2 Virginia	183
8.5.3 Oregon	185
8.5.4 Washington D.C.	187
8.6 Kanada	189
8.6.1 Ontario	190
8.6.2 Alberta	191
8.6.3 Brittiläinen Kolumbia	193
8.6.4 Quebec	194
 9 JOHTOPÄÄTÖKSET: ALKOHOLIPOLITIIKKA 3.0	196
9.1 Uudistuksen lähtökohdista	196
9.2 Perusteluita esityksille	202
9.3 Alkon asema uudistuksen jälkeen	204
 LÄHDELUETTELO	206
	207

1

JOHDANTO – VIININ TIE VALTIOLLISEEN SÄÄNTELYYN

Monopolit eivät synny tyhjästä. Ne ovat historian, arvojen ja vallankäytön kerrostumia – järjestelmiä, jotka heijastavat yhteiskunnan syvimpiä pelkoja ja toiveita. Alkoholimonopoli on yksi niistä rakenteista, joka kätkee sisäänsä enemmän kuin yksittäinen säädös tai liiketaloudellinen rakenne voi paljastaa. Se on peili, joka kertoo, miten valtio näkee kansalaisensa: itseohjautuvana yksilönä vai kurinalaisuutta vaativana alamaisena.

Suomen alkoholimonopoli juontaa juurensa ajanjaksoon, jolloin valtiovalta pyrki lujittamaan asemaansa sääntelyn ja kurin kautta. Tämän tarinan varhainen luku alkaa jo ennen itsenäisyyttä, mutta kiihtyy erityisesti kieltolain aikakaudella. Kieltolaki (1919–1932) oli yhteiskunnallinen kokeilu, jossa viinistä tuli symboli joko rappiolle tai hyveelle – riippuen siitä, keneltä kysyttiin. Kieltolain kumoutuminen ei poistanut pelkoa alkoholista, vaan johti sen kontrollin siirtämiseen toiseen muotoon: valtion yksinoikeuteen.

Vuonna 1932 perustettiin Oy Alkoholiliike Ab – myöhemmin tunnettu nimellä Alko. Alun perin tavoitteena oli säädellä väkevien alkoholien saatavuutta ja ehkäistä väärinkäyttöä. Viini, tuo antiikin lahja ja keskiajan munkkien vaalima sivistyksen juoma, tuli samaan sääntelyn piiriin – yhtenä alkoholina muiden joukossa. Mutta oliko viini todella samanlainen tuote kuin paloviina? Entä olisiko ollut syytä tehdä eroa viinien ja väkevien välillä jo tuolloin?

Antiikin mytologiassa Dionysos – tai roomalaisittain Bacchus – toi viinin ihmis-kunnalle lahjana. Hän ei ollut vain juhlan jumala, vaan myös järjestyksen vastapooli, arjen järkevän rytmin rikkoja. Viini merkitsi nautintoa, mutta samalla irrottautumista vallasta ja kontrollista. Dionysos ei pyytänyt lupaa – hän astui kaupunkiin tanssien ja kutsui kaikki mukaan. Siksi hän oli myös vaarallinen jumala: hän ei sopinut hierarkiaan. Tämän asema on ollut myös viinillä, valtion viinillä.

Suomalainen sääntelyjärjestelmä on aina ollut enemmän Apollon kuin Dionysok-

sen kaltainen. Se on rakentunut järjestykselle, valvonnalle ja kurinalaisuudelle. Juoma, joka antiikin maailmassa liitettiin juhlaan, musiikkiin ja teatteriin, kääntyi Suomessa kontrollin kohteeksi – valtion hallinnoimaksi hyödykkeeksi, jonka saatavuutta säädel-
lään huolellisesti. Tämä ulottui niin vähittäismyynnistä ravintoloihin.

Monopolista oli pitkään suomalaisten kesken poliittinen yhteisymmärrys. Se nähtiin tehokkaana keinona ehkäistä alkoholihaittoja ja säilyttää kansanterveys. Mutta voiko samaa järjestelmää, joka syntyi kieltolain raunioista, pitää perusteltuna vielä sata vuotta myöhemmin? Onko sama sääntelymalli mielekäs, kun ympäröivä yhteiskunta, markkinat ja arvomaailma ovat muuttuneet radikaalisti?

Viinin kulutus kasvoi Suomessa erityisesti 1980-luvulta alkaen, kun matkusta-
minen lisääntyi ja kuluttajien maku laajeni oluesta ja väkeivistä myös miedompiin ja mo-
nimuotoisempiin vaihtoehtoihin. Viini alkoi edustaa paitsi nautintoa, myös kulttuurista
sivistystä – osaa ruokakulttuuria ja kansainvälistymistä. Silti viini pysyi sääntelyn piirissä
yhtä tiukasti kuin väkevätkin. Miksi? Johtuuko tämä historiallisesta pelosta, tottumuk-
sesta – vai poliittisesta laskelmoinnista?

Vasta EU- ja ETA-jäsenyyden kynnyksellä suomalainen alkoholipolitiikka joutui
kunnolla kansainvälisen tarkastelun kohteeksi. Suomi sai liittymisneuvotteluissa poik-
keuksen, jonka turvin alkoholimonopoli voitiin säilyttää. Tämä poikkeus ei kuitenkaan
ole ikuinen. Se on poliittinen sopimus, joka edellyttää jatkuvaa uudelleenarviointia. Voi-
daanko sitä yhä perustella sillä, että monopoli suojelee kansanterveyttä? Vai pitäisikö
poikkeuksen ehtoja tarkastella uudelleen, nyt kun saatavuus, kulutus ja markkinat ovat
muuttuneet?

Alkon asema suomalaisessa yhteiskunnassa on vakiintunut. Moni suomalainen
mieltää Alkon osaksi kansallista instituutioverkostoa, ei pelkkänä vähittäismyyntiliik-
keenä. Mutta tämänkin aseman takana on valikoima, joka on rakennettu keskitetysti ja
kaupallisesti. Alko ei ole puolueeton näyttämö viinikulttuurille – se on portinvartija, joka
valitsee, mitä kuluttaja saa nähdä. Tällä on suora vaikutus siihen, miten suomalainen
viinikulttuuri kehittyi – ja kehittykö se ollenkaan.

Tässä kirjassa olemme hahmotelleet polkua, joka on johtanut nykyiseen järjes-
telmään. Viini on tullut pitkän matkan Dionysoksen maljasta Alkon hyllyyn.

Mutta kenties nyt on aika katsoa eteenpäin ja kysyä: millainen järjestelmä pal-
velisi 2020-luvun Suomea? Onko nykyinen malli vapauden ja vastuun tasapainossa – vai
onko se jäänyt kiinni aikaan, jota ei enää ole?

2

VIININ TIE SÄÄNTELYYN – KIRKON, VALTION JA VIININ YHTEINEN HISTORIA

Ensimmäiset todisteet alkoholijuomien valmistuksesta ovat peräisin vuodelta 7000 eaa.¹ Ihmiset ovat siis nauttineet alkoholia jo tuhansien vuosien ajan. Alkoholi onkin monilla alueilla tärkeä osa historiaa, kulttuuria ja ruokailutottumuksia. Suhtautuminen alkoholiin on muuttunut vuosituhansien saatossa, mikä heijastuu suoraan alkoholin sääntelyyn. Alkoholin historiaa tarkastelemalla voidaan siis paremmin ymmärtää nykyistä suhdettamme alkoholiin sekä syitä eri maiden alkoholilainsäädännön eroavaisuuksille. Tarkastelu voidaan aloittaa keskiajalta, jolloin alkoholin asema yhteiskunnassa muuttui. Alkoholi alkoi saada yhä enemmän merkitystä kauppatavarana, mikä lisäsi tarvetta alkoholin sääntelylle.

Keskiajalla Euroopan väkiluku kasvoi ja kaupankäynti kaupungeissa kehittyi. Aiemmin alkoholia oli tuotettu lähinnä itse kotona. Nyt kaupungeissa asuttiin ahtaammin, mikä loi alkoholin kaupallista kysyntää. Keskiajalla voidaankin katsoa pienimuotoisen alkoholimarkkinan syntyneen. Joissain kaupungeissa kehitykseen reagoitiin sääntelemällä alkoholin valmistusta. Alkoholin tuotanto kotona saatettiin muuttaa luvanvaraiseksi tai kieltää kokonaan, kuten esimerkiksi Alankomaissa sijaitsevassa Utrechtin kaupungissa tehtiin. Oluen markkina oli alkuun melko paikallinen, sillä olut ei ollut riittävän säilyvää, jotta sitä olisi voitu kuljettaa kauemmaksi.²

Myös viinin tuotanto kehittyi myöhemmällä keskiajalla. Väestönkasvu, lämpimämpi ilmasto ja alkoholimarkkinan kasvu lisäsivät viinin tuotantoa. Viiniä tuotettiin erityisesti Ranskassa ja Välimeren alueella, mistä sitä kuljetettiin muualle Eurooppaan. Oluen ohella myös viinistä alettiin käydä kauppaa. Kirkot ja muut uskonnolliset yhteisöt omistivat viinitarhoja. Erityisesti monissa luostareissa viljeltiin viiniä. Munkit olivat mer-

1 Phillips 2014, s. 6.

2 Phillips 2014, s. 66–68.

kittävässä osassa osana viinintuotantoa, sillä he esimerkiksi kehittivät viljelytekniikoita ja kokeilivat uusia viinilajikkeita. Munkit olivat taitavia viinin valmistuksessa ja he onnistuivat parantamaan viinin säilyvyyttä. Luostarit tarvitsivat viiniä omaan käyttöönsä esimerkiksi ehtoollisella jaettavaksi. Viiniä myös myytiin, mikä oli luostareille tärkeä tulonlähde. Moni nykyäänkin tunnettu viinintuotantoalue on alkujaan ollut luostarin perustama viinitarha. Luostarit olivat mukana luomassa viinin eurooppalaista kulttuuriperintöä.³

Keskiajalla viini ja olut olivat merkittävä osa ruokavaliota. Vesi ei aina ollut juomakelpoista, jonka takia alkoholijuomia pidettiin jopa turvallisempina vaihtoehtona. Kuten todettua, olut ja viini olivat alkoholijuomista merkittävämpiä. Myös väkeviä alkoholijuomia alettiin valmistaa keskiajalla. Niiden valmistus kuului kuitenkin uskonnollisille yhteisöille ja väkeviä alkoholijuomia käytettiin ainoastaan lääkinällisiin tarkoituksiin.⁴

Viinin asemaan Euroopassa on vaikuttanut vahvasti kristinusko. Viini mainitaan Raamatun useissa kohdissa. Katolisessa kirkossa viinin asema vakiintui eukaristian sakramentin syntymisen myötä. Eukaristian sakramentti oli ja on yhä edelleen yksi katolisen kirkon tärkeimmistä sakramenteista. Eukaristiaan kuuluu olennaisena osana ehtoollinen. Eukaristian sakramentin syntyessä uskottiin, että kun pappi pyhitti ehtoollisviinin, se muuttui Kristuksen vereksi. Tätä kutsutaan transsubstantiaatio-opiksi. Viinistä tuli niin pyhää, että vain papisto sai nauttia sitä.⁵

Viinin pyhydestä huolimatta sillä oli jo ennen uskonpuhdistusta myös taloudellista merkitystä vaihdon välineenä. Katolinen kirkko tarjosi mahdollisuutta järjestää vuosittain messu kuolleen henkilön muistoksi. Kuolleen henkilön omaiset maksoivat messun pitämisestä seurakunnan papille. Yleensä rahoitus tapahtui siten, että papille luvattiin tietty osuus viinitarhan tuotannosta. Täten useat papit toimivat viinin välittäjänä ja saivat siten tuloja seurakunnalle.⁶

Uskonpuhdistus eli reformaatio alkoi 1500-luvulla. Uskonpuhdistuksessa viini säilyi osana ehtoollista. Kuitenkin transsubstantiaatio-oppi viinin muuttumisesta Kristuksen vereksi kyseenalaistettiin. Uskonpuhdistuksessa vaikuttaneet Martin Luther ja Jean Calvin katsoivat molemmat, ettei viini voi kirjaimellisesti muuttua Kristuksen vereksi. Luther kuitenkin hyväksyi Kristuksen läsnäolon ehtoollisella, kun taas Calvin katsoi ehtoollisviinin merkityksen täysin symboliseksi. Koska viiniä ei enää pidetty yhtä

3 *Phillips 2014, s. 71–77.*

4 *Phillips 2014, s. 76–77.*

5 *Holt 2006, s. 26–27.*

6 *Holt 2006, s. 27–28.*

pyhänä, sitä alettiin jakaa kaikille ehtoolliselle osallistuville, myös maallikoille. Viinin tärkeä osa messussa ja ehtoollisessa siis säilyi. Viinin pyhä asema kuitenkin heikkeni protestanttisissa kirkkoissa, ja viinistä tuli pikemminkin symboli Kristuksen verelle. Uskonpuhdistuksesta huolimatta oppi viinin muuttumisesta Kristuksen vereksi säilyi katolisessa kirkossa.

Reformaatiossa pyrkimyksenä ei ollut ainoastaan korjata katolisen kirkon epäkohtia, vaan myös vahvistaa kirkon yhteiskunnallista asemaa sekä edistää väestön sosiaalista ja moraalista kurinalaisuutta. Tämä vaikutti myös siihen, miten alkoholiin suhtauduttiin. Kirkot pyrkivät rajoittamaan alkoholinkäyttöä. Koska viini oli tärkeä osa Etelä-Euroopan ruokavaliota ja kulttuuria, pääasiallisesti kirkot eivät halunneet kieltää alkoholia kokonaan. Raamattukaan ei antanut perustetta alkoholin täyskieltoon, vaan siinä korostettiin alkoholinkulutuksen kohtuullisuutta.⁷ Suurin osa kirkosta hyväksyi alkoholin osana ruokavaliota, mutta alkoholin liikakäyttöä paheksuttiin ja yritettiin kitkeä. Toisaalta oli myös muutamia radikaaleja protestanttikirkkoja, jotka pyrkivät kieltämään alkoholin kokonaan. Protestanttisen liikkeen voidaan katsoa vaikuttaneen alkoholilainsäädännön syntyyn.

Protestanttisen liikkeen vaikutuksesta 1500-luvulla varsinkin Pohjois-Euroopassa suhtautuminen alkoholiin oli tiukentunut ja alkoholinkäyttöä saatettiin pitää moraalin vastaisena. Joillain alueilla alkoholiin liittyvää lainsäädäntöä tiukennettiin aiemmasta. Protestanttinen liike ei ollut kuitenkaan vaikuttanut asenteisiin Etelä-Euroopassa, jossa viini oli säilyttänyt arvostetun asemansa osana ruokakulttuuria ja yhteisöllisiä kohtaamisia. 1500-luvulla aiemmin vain lääkinälliseen käyttöön tarkoitettuja väkeviä alkoholeja alettiin käyttää myös juomina.⁸

Teollistumisen aikaan 1800-luvulla alettiin kiinnittää huomiota alkoholinkäytöstä aiheutuviin sosiaalisiin haittoihin. Katsottiin, että alkoholi aiheutti esimerkiksi rikollisuutta ja ongelmia perheissä. Alkoholinkäyttö lisääntyi erityisesti työväenluokan keskuudessa. Ranskassa ja eteläisemmässä Euroopassa kulutetuin juoma oli viini, kun taas muualla Euroopassa juotiin enemmän olutta ja väkeviä alkoholijuomia. Vesijohto- ja viemärintiijärjestelmät olivat vasta kehitysvaiheessa. Varsinkin kaupungeissa juomavesi oli huonolaatuista ja sen kautta levisi sairauksia, mikä lisäsi alkoholinkäyttöä entisestään. Alkoholia pidettiin turvallisempänä ja puhtaampana vaihtoehtona. Suhtautuminen alkoholiin kuitenkin muuttui, kun kaupunkien vesijohtojärjestelmät kehittyivät. Tämän

7 Holt 2006, s. 27-37

8 Phillips 2014, s. 87-90

jälkeen vettä alettiin pitää terveellisenä ja alkoholia haitallisena juomavaihtoehtona.⁹

1830-luvulla alkoholinkäytön lisääntymisen ja alkoholittomien juomien, erityisesti juomaveden saatavuuden paranemisen myötä syntyi raittiusseuroja. Raittiusseurat kampanjoivat alkoholijuomien kulutuksen vähentämisen tai jopa alkoholijuomien kieltämisen puolesta. Perusteina käytettiin alkoholista aiheutuvia terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja, kuten vanhempien alkoholinkäytön vaikutusta lapsiin. Nationalismin myötä alkoholi nähtiin myös uhkana kansakuntien kasvulle ja hyvinvoinnille.

Raittiusliikkeitä esiintyi erityisesti Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Pohjois-Euroopan maissa. Ranskassa, jossa juotiin paljon viiniä, alkoholinkäyttöä ei aluksi nähty ongelmana. Viinin kulutuksen ajateltiin olevan sivistynyttä ja vain väkeviä alkoholijuomia pidettiin haitallisina. Tätä näkemystä kuitenkin koeteltiin, kun tieteilijät osoittivat, että kaikki alkoholi on haitallista, riippumatta alkoholijuoman tyypistä. Viini oli kuitenkin juurtunut niin olennaiseksi osaksi Ranskan kulttuuria ja elinkeinoa, että tieteellisetkään faktat eivät pystyneet horjuttamaan sen asemaa. Ranskassa ei lopulta pyritty kieltämään alkoholia, vaan korostettiin kohtuullista kulutusta.¹⁰

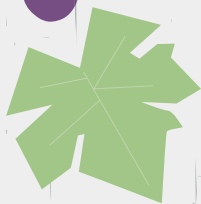
Suhtautuminen alkoholiin oli siis muuttunut 1800-luvulla. 1900-luvun alussa ensimmäisen maailmansodan aikaan kielteisiksi muuttuneet asenteet heijastuivat myös lainsäädäntöön. Alkoholi nähtiin uhkana kansalliselle tehokkuudelle ja moraalille. Sen ajateltiin heikentävän niin armeijan taistelukykyä kuin kotirintaman sotatoteutisuuden tuottavuutta. Britanniassa alkoholilainsäädäntöä tiukennettiin. Samaa harkittiin myös Ranskassa, mutta lainsäädännön kiristykseen ei viinin merkittävän aseman vuoksi ryhdytty. Yhdysvalloissa ja Suomessa otettiin käyttöön kieltolait, joissa kiellettiin alkoholin myynti ja kulutus kokonaan. Yhdysvalloissa kieltolaki oli käytössä vuosina 1920–1933. Tavoite alkoholinkäytön loppumisesta ei Yhdysvalloissa toteutunut, vaan alkoholia salakuljetettiin ja valmistettiin itse.¹¹

Suomessa kieltolaki astui voimaan vuonna 1919. Alkoholin myynti oli sallittua vain lääketieteellisiin, teknisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin. Alkoholilainsäädäntö oli kuitenkin ollut tiukkaa ensimmäisestä maailmansodasta lähtien, joten alkoholinkäyttö oli vähentynyt jo ennen kieltolain voimaantuloa. Kieltolain tavoitteena korostettiin yhteiskunnan ja perheiden etua. Alkoholinkäytön katsottiin aiheuttavan esimerkiksi köyhyyttä, väkivaltaa, rikoksia ja ”siveettömyyttä”. Ylemmät yhteiskuntaluokat pystyivät ostamaan ap-

9 Phillips 2014, s. 173–191

10 Phillips 2014, s. 192–215.

11 Phillips 2014, s. 240–243.

VOIKO VIINIÄ SÄÄNNELLÄ KUIN VIINAA?

Onko valtion alkoholimonopoli enää ajanmukainen – vai menneisyyden jäännös?

Valtion rypäleet on ensimmäinen laaja keskustelunavaus Suomen alkoholipolitiikan perusteista, erityisesti viinin myynnin sääntelystä. Teos käy läpi alkoholilainsäädännön historiallista kehitystä, viinin asemaa yhteiskunnassa sekä kirkon perintöä, mutta katsoo myös nykyhetkeen: EU-oikeuteen, sisämarkkinoihin ja kilpailulainsäädäntöön.

Kirjan ytimessä on kysymys valtion alkoholimonopolin oikeutuksesta 2020-luvulla. Onko saatavuuden rajoittaminen enää toimiva terveyspolitiikan väline? Miten sääntely vaikuttaa kuluttajiin, pieniin tuottajiin sekä kaupunkien ja taajamien elinvoimaan?

Loppuluvuissa tarkastellaan kansainvälisiä esimerkkejä ja vertaillaan eri maiden ratkaisuja viinien vähittäismyynnistä. Kirja päättyy konkreettiseen uudistusmalliin, jossa viinin myynti voitaisiin vapauttaa hallitusti – vastuullisuus ja sivistynyt viinikulttuuri yhdistäen.

Kirjan ovat kirjoittaneet asianajaja **Mikko Alkio** ja professori **Petri Kuoppamäki**, jotka ovat Suomen johtavia EU- ja kilpailuoikeuden asiantuntijoita.

9 789528 096214

ISBN 9789528096214